

Kazimierz Kruczalak

Czy koszty pogrzebu w rozumieniu ort. 446 § 1 k.c. obejmują wystawienie nagrobka?

Palestra 17/7-8(187-188), 37-44

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Czy koszty pogrzebu w rozumieniu art. 446 § 1 k.c. obejmują wystawienie nagrobka?

Roszczenie o zwrot kosztów pogrzebu na podstawie przepisu art. 446 § 1 k.c. może obejmować szereg pozycji kosztów związanych bezpośrednio lub pośrednio z ceremonią grzebania zmarłego. W orzecznictwie, a w szczególności w doktrynie jest sporne, czy koszty nagrobka są kosztami pogrzebu w rozumieniu powołanego przepisu. Dokonując wykładni pojęcia „kosztów pogrzebu” z art. 446 § 1 k.c. i powołując się na argumenty zaczerpnięte z judykatury i orzecznictwa, autor artykułu dowodzi, że w zakres kosztów pogrzebu wchodzi również koszt wzniesienia odpowiedniego, niezbytkownego nagrobka.

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Jeżeli śmierć poszkodowanego nastąpiła wskutek uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, to zobowiązany do naprawienia szkody powinien — zgodnie z treścią art. 446 § 1 k.c. — zwrócić m.in. koszty pogrzebu temu, kto je poniósł.¹ Uprawnionym do żądania zwrotu tych kosztów jest zatem każdy, kto je poniósł i doznał przez to uszczerbku majątkowego. Dodać tu należy, że uprawnienie do zwrotu kosztów pogrzebu od sprawcy śmierci poszkodowanego znajduje swoje uzasadnienie również w przepisach o bezpodstawnym wzbogaceniu i prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia,² jednakże rozwiązanie przyjęte w art. 446 § 1 k.c. jest najprostsze i najskuteczniej prowadzi do celu.³ Z praktyki sądowej wiadomo, że koszty pogrzebu najczęściej pokrywają osoby bliskie zmarłemu, a więc współmałżonek, rodzice, dzieci itp., i one też przeważnie występują z ros-

¹ Identycznie normował to zagadnienie przepis art. 162 § 1 k.z. Dodać przy tym należy, że autorzy projektu kodeksu zobowiązań, chociaż wychodzili z założenia, iż obowiązek zwrotu kosztów pogrzebu wynika z ogólnych zasad o odszkodowaniu, to jednak widzieli potrzebę istnienia powyższego przepisu, w tym mianowicie, że pożądanę było postanowienie rozstrzygające o tym, komu się należy zwrot wyżej wymienionych kosztów. Por. na ten temat: Z motywów Komisji Kodyfikacyjnej do ostatecznego tekstu kodeksu zobowiązań w opracowaniu Longchamps de Beriera, Warszawa 1934, z. 4, art. 1—167, str. 240—242.

² J. Rezler: Naprawienie szkody wynikłej ze spowodowania uszczerbku na ciele i zdrowiu (według prawa cywilnego), Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1968, str. 62; A. Szpunar, Roszczenia z powodu śmierci osoby bliskiej, NP nr 3/1965, str. 250.

³ A. Szpunar jw. oraz tenże autor: Odszkodowanie w razie śmierci osoby bliskiej, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1973, str. 176.

zeniami o zwrot tych kosztów. Jeśli jednak zmarły nie miał krewnych lub innych osób bliskich albo z tych czy innych przyczyn koszty te poniosły osoby trzecie, to zgodnie z treścią powołanego przepisu mogą one również wprost wystąpić o zwrot poniesionych z tytułu pogrzebu kosztów.⁴

Artykuł 446 § 1 k.c. nie określa ani zakresu, ani wysokości kosztów pogrzebu. Tym samym rola ta przypaść musi orzecznictwu i doktrynie. W orzecznictwie i doktrynie zgodnie przyjmuje się, że koszty te obejmować mogą takie pozycje, jak wydatki poniesione na ubiór zmarłego, na zakup trumny, za przewiezienie zwłok, wykopanie grobu, złożenie do grobu, na zakup miejsca na cmentarzu, kwiatów, wieńców, za uroczystości pogrzebowe, ogłoszenie prasowe, a także wydatki poniesione na zakup stosownej odzieży żałobnej dla najbliższej rodziny zmarłego.⁵ Natomiast budziło i budzi wątpliwości, czy koszty nagrobka — a są to koszty wcale niemałe — są „kosztami pogrzebu” w rozumieniu art. 446 § 1 k.c.

Na ten temat zostały sformułowane sprzeczne twierdzenia zarówno

⁴ Inne systemy prawne również dopuszczają roszczenie o zwrot kosztów pogrzebu. Interesujące jest uzasadnienie tych roszczeń np. w doktrynie francuskiej. Het L. M a z e a u d et T u n c (*Traité théorique et pratique de la responsabilité civile*, t. 2, wyd. z 1958 r., str. 888) podnoszą, że roszczenie to ma swoje uzasadnienie w fakcie śmierci poszkodowanego, a ściślej mówiąc, w fakcie przyspieszenia tej śmierci przez sprawcę. Kto spowodował przedwczesną śmierć poszkodowanego, ten musi ponieść za to odpowiedzialność cywilną i nie może utrzymywać, że skoro śmierć jest złem koniecznym i nieuniknionym, to nie on jest zobowiązany zwracać kosztów pogrzebu. O zwrot tych kosztów, podobnie jak i zwrot kosztów leczenia, mogą wystąpić po śmierci zmarłego ci, którzy te koszty ponieśli. Na temat kosztów pogrzebu i ich zakresu por. również H. L a l o u: *Traité pratique de la responsabilité civile*, Paryż 1962, nr 144, 187, 188 i 228.

Kodeks cywilny niemiecki również nakłada na sprawcę śmierci poszkodowanego obowiązek zwrotu kosztów pogrzebu, jednakże zobowiązany do odszkodowania musi je zwrócić tylko temu, kto jest zobowiązany do ich ponoszenia (§ 844 k.c.n.). Z mocy ustawy koszty pogrzebu ponosi spadkobierca (§ 1968 k.c.n.), a następnie osoby, wobec których zmarły był zobowiązany do alimentacji. Należy dodać, że judykatura niemiecka zakres kosztów pogrzebu ujmuje szeroko.

Ustawodawca angielski zagadnienie zwrotu kosztów pogrzebu uregulował dopiero w 1934 r. (*Law Reform Act*), dopuszczając roszczenie o zwrot kosztów pogrzebu od sprawcy śmierci poszkodowanego. Sądy angielskie do roku 1934, opierając się na statucie *Lord Campbell's Fatal Accidents Act* z 1846 r., nie dopuszczały powództwa o zwrot kosztów pogrzebu wychodząc z założenia, że koszty te nie wynikają bezpośrednio z czynu niedozwolonego. Śmiertelna ofiara wypadku wcześniej czy później musi i tak umrzeć, a wówczas koszty pogrzebu ponosi kto inny. Por. na ten temat: J. S a l m o n d: *On the law of torts*, wyd. 12, z 1957 r., str. 629, a także Orville F r e n e t t e: *L'incidence du décès de la victime d'un délit ou d'un quasi-délit sur l'action en indemnité*, Ottawa 1961, str. 106.

W Związku Radzieckim zagadnienie zwrotu kosztów pogrzebu reguluje art. 469 k.c. RFSRR z 1964 r. oraz inne analogiczne przepisy związkowe, w Czechosłowacji zaś § 449 ust. 3 k.c. czechosłowackiego. W prawie węgierskim brak wyraźnego pod tym względem przepisu, stąd też w judykaturze budzi wiele wątpliwości zakres roszczeń z tego tytułu.

Zagadnienie zwrotu kosztów pogrzebu w prawie obcym szeroko omawia A. S z p u n a r: *Odszkodowanie w razie śmierci osoby bliskiej*, str. 22—65 (*passim*).

⁵ Por. na ten temat: S. G a r l i c k i: *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1971, str. 386 (nr 419); J. R e z l e r: *op. cit.*, str. 63—64; A. S z p u n a r: *Roszczenia (...)*, jw., str. 250; *Kodeks cywilny — Komentarz*, praca zbiorowa, t. 2, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1972, str. 1110—1111. Z orzeczeń zaś Sądu Najwyższego na powyższy temat wymienić można następujące orzeczenia: z dnia 10.XII.1962 r. I PR 244/62, OSNCP z 1964 r., poz. 11; z dnia 25.VII.1967 r. I CR 81/67, OSNCP z 1968 r. nr 3, poz. 48; z dnia 7.III.1969 r. II PR 641/68, OSNCP 1970 r., poz. 33. Por. też orzeczenie Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy z dnia 24.I.1963 r. II CR 904/62, BMS 63/3/95.

w doktrynie jak i w judykaturze i dlatego wydaje się celowe nieco szersze omówienie powyższego zagadnienia.⁶

2. STANOWISKO JUDYKATURY I DOKTRYNY

W celu przedstawienia stanowiska judykatury w omawianej kwestii wydaje się przede wszystkim konieczną rzeczą prezentacja niektórych orzeczeń Sądu Najwyższego, zapadłych tak pod rządami kodeksu zobowiązań jak i w czasie obowiązywania kodeksu cywilnego. Pozwoli to, jak sędzę, uchwycić pełniej linię orzecznictwa w omawianej sprawie.

Tak więc w orzeczeniu z dnia 8.IV.1957 r. I CR 502/57⁷ Sąd Najwyższy stwierdził, że wystawienie nagrobka dla zmarłego nie jest objęte pojęciem „kosztów pogrzebu” w rozumieniu art. 162 § 1 k.z., jednakże zasądzenie niewygórowanej kwoty z tego tytułu znajduje uzasadnienie w przepisach art. 166 k.z., albowiem — zdaniem Sądu Najwyższego — jest z niczym sprzeczne zużycie części czy całości uzyskanego zadośćuczynienia na wystawienie nagrobka, a także zwrot wydatku poniesionego na nagrobek w ramach mającego ulec zasądzeniu zadośćuczynienia. Postawienie nagrobka może w pewnej mierze łagodzić stratę wynikłą ze śmierci poszkodowanego i związaną z tym krzywdą życiową.

Natomiast w orzeczeniu z dnia 10 grudnia 1962 r. I PR 244/62⁸ Sąd Najwyższy zajął stanowisko, że jeżeli koszt wystawienia nagrobka nie przekracza przeciętnych sum wydatkowanych na ten cel w rodzinach, w których zwyczaj stawiania nagrobków jest przyjęty i realizowany, to podlega on zwrotowi w granicach odszkodowania należnego od osób odpowiedzialnych za skutki wypadku powodującego śmierć człowieka. W orzeczeniu tym Sąd Najwyższy stwierdził, że zasądzenie wymienionych wyżej kosztów znajduje swoje oparcie w ogólnej normie art. 157 § 1 k.z. W uzasadnieniu Sąd Najwyższy podniósł, że postawienie osobie zmarłej nagrobka przedstawia się jako uszczerbek majątkowy, który w ramach przeciętnych wysokości sum na taki cel wydatkowanych wśród rodzin, w których zwyczaj wznoszenia nagrobków jest przyjęty i realizowany, rodzi zobowiązanie zapłaty odszkodowania przez zobowiązanego do tego odszkodowania za spowodowanie śmierci poszkodowanego. Ale jednocześnie Sąd Najwyższy stwierdził w omawianym orzeczeniu, że koszty wzniesienia nagrobka jako materialnego śladu symbolizującego pamięć o zmarłym nie należą do kosztów pogrzebu, o którym mowa w § 1 art. 162 k.z., i dlatego nie ten przepis może stanowić podstawę prawną zobowiązują-

⁶ Nie wdając się w szczegółowe przedstawianie zagadnienia zwrotu kosztów nagrobka w obcych systemach prawnych, celowa wydaje się wzmianka, że np. judykatura niemiecka w zakresie kosztów pogrzebu wlicza koszty wystawienia nagrobka; por. w tej kwestii A. Szpunar: Odszkodowanie w razie śmierci osoby bliskiej, str. 36. Podobnie czyni to judykatura szwajcarska; por. tu w szczególności orzeczenie Trybunału Związkowego z dnia 5.XII.1907 r. (cytuje wg A. Szpunara: op. cit., str. 46). Natomiast judykatura francuska koszty pogrzebu — w omawianym tu znaczeniu — ujmuje w zasadzie dość wąsko, ograniczając je do zwrotu wydatków przeznaczonych na samą uroczystość pogrzebową i na przewiezienie zwłok z miejsca wypadku do grobowca rodzinnego lub na cmentarz; por. w tej mierze H. Lalo: op. cit., nr 188.

⁷ „Państwo i Prawo” nr 4/1959, str. 780.

⁸ OSNCP 1/1964, poz. 11.

cą sprawcę śmierci człowieka do zwrotu kosztów postawienia nagrobka, ale ogólna norma art. 157 § 1 k.z.

W nieco wcześniejszym orzeczeniu, mianowicie z dnia 30 marca 1962 r. 2 CR 492/61⁹, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że koszt wystawienia nagrobka należy do kosztów pogrzebu w rozumieniu art. 162 § 1 k.z. Podobny pogląd wyraził również Sąd Wojewódzki w Bydgoszczy w wyroku z dnia 24.I.1963 r. II Cr 904/62¹⁰ przyjmując, że koszty pogrzebu obejmują nie tylko koszty złożenia zwłok do grobu, lecz także — w zależności od zwyczaju miejscowego i stosunków majątkowych zmarłej osoby — koszty nagrobka.

Tak więc w świetle orzecznictwa zapadłego na tle przepisów kodeksu zobowiązań nie było całkiem jasne, czy rozszczenie o zwrot kosztów nagrobka należy do kosztów pogrzebu w rozumieniu art. 162 § 1 k.z., czy też może ono być zasadzone jedynie na podstawie innych przepisów, a w szczególności na podstawie art. 157 § 1 k.z., a nawet art. 166 k.z.

W orzeczeniach zapadłych już na tle art. 446 § 1 k.c. Sąd Najwyższy konsekwentnie utrzymuje, że koszty efektywnie poniesione na wybudowanie zmarłemu nagrobka są „kosztami pogrzebu” w rozumieniu tego przepisu. Stwierdzenie to zawarte jest wyraźnie w orzeczeniach z dnia 25 lipca 1967 r. I CR 81/67¹¹ i z dnia 13 listopada 1969 r. II CR 326/69.¹²

W orzeczeniu z dnia 25 lipca 1967 r. Sąd Najwyższy formułując tezę, że koszty nagrobka stanowią „koszty pogrzebu” w rozumieniu art. 446 § 1 k.c., dodał zarazem, że koszty te należą się tylko w takich granicach, w jakich odpowiada to zwyczajom miejscowym, przyjętym w tej grupie społecznej, do której należała zmarła osoba. Natomiast w uzasadnieniu wyroku z dnia 13 listopada 1969 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że „koszty pogrzebu” mogą obejmować również koszty odpowiedniego nagrobka.

To ostatnie orzeczenie spotkało się z aprobatą Z. Radwańskiego w głosie do cyt. orzeczenia. Autor glosy stwierdził, że nie ma żadnych powodów, aby wyłączyć spod zakresu kosztów pogrzebu także koszt wzniesienia odpowiedniego, niezbyt kosztownego nagrobka.¹³ W głosie do tego samego orzeczenia J. Gwiazdomorski wyraził jednak pogląd odmienny.¹⁴ Według tego autora wyrażone w cyt. orzeczeniu zapatrywanie, że koszty pogrzebu mogą obejmować również koszty odpowiedniego nagrobka, stanowi silnie rozszerzającą wykładnię art. 446 § 1 k.c. W potocznym rozumieniu przez wyrażenie „pogrzeb” rozumie się — zdaniem autora — jedynie uroczystą ceremonię złożenia zwłok zmarłego do grobu, ceremonię zazwyczaj krótkotrwałą, która ma charakter pożegnania zmarłego przez osoby mu bliskie. Koszty pogrzebu obejmują koszty tej właśnie ceremonii. Natomiast czymś innym zupełnie jest wystawienie nagrobka. Jest to bowiem efekt pracy określonego rzemieślnika, wykonanie dzieła, trwające dłuższy czas i nie połączone z żadną ceremonią, przy czym koszt nagrobka

⁹ OSNCP z 1963 r., poz. 74.

¹⁰ Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości, rocznik IX, zeszyt 3 z 1963 r., str. 95.

¹¹ „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” z 1968 r. nr 12, str. 68 oraz OSNCP 3/1968, poz. 48.

¹² OSPiKA 7—8/1971, poz. 140, str. 321—323.

¹³ Z. Radwański: Głos do orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 13.XI.1969 r., OSPiKA 7—8/1971, str. 325.

¹⁴ J. Gwiazdomorski: Głos do orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 13.XI.1969 r., OSPiKA 7—8/1971, str. 328—329 (pkt III).

przekracza wielokrotnie rzeczywiste koszty pogrzebu. Z wymienionych zatem względów, a także wobec tego, że wyrażenie „koszty pogrzebu” użyte w innych przepisach obowiązującego prawa nie pozwalają na przyjęcie tezy, iż koszty nagrobka są „kosztami pogrzebu” — nie do przyjęcia jest, zdaniem Gwiazdomorskiego, stanowisko Sądu Najwyższego, że koszty wystawienia nagrobka są „kosztami pogrzebu” w rozumieniu art. 446 § 1 k.c.¹⁵

W przeciwieństwie do przedstawionego wyżej stanowiska J. Gwiazdomorskiego — A. Szpunar¹⁶, J. Rezler¹⁷, Z. Radwański¹⁸, Z. Masłowski¹⁹ i S. Garlicki²⁰ wypowiedzieli się za włączeniem kosztów nagrobka do kosztów pogrzebu, przy czym autorzy ci zgodnie podkreślili, że chodzić tu może o kwoty przeciętnie wydatkowane na tego rodzaju cel i efektywnie poniesione.

3. PODSTAWA PRAWNA ROSZCZEŃ O ZWROT KOSZTÓW NAGROBKA ORAZ ZAKRES TYCH ROSZCZEŃ

Ustosunkowując się do postawionego w tytule niniejszego artykułu pytania należy — w moim przekonaniu — wyjść od wykładni pojęcia „kosztów pogrzebu”, o których mówi art. 446 § 1 k.c. Otóż w świetle tego, co już zostało powiedziane, wydaje się nie budzić wątpliwości, że zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie przeważa pogląd, iż koszty te obejmują nie tylko wydatki związane bezpośrednio z ceremonią grzebania zwłok zmarłego na cmentarzu, ale również wydatki na inne, nie związane bezpośrednio z tą ceremonią cele. Jest przecież niekwestyjne, że do kosztów tych zalicza się wydatki na czynności bądź poprzedzające samą ceremonię pogrzebową, bądź następujące po niej. Takie bowiem wydatki, jak poniesione np. na przewiezienie zwłok zmarłego do grobu, wykonanie samego grobu, ogłoszenia prasowe, ubiór dla zmarłego i jego rodziny i temu podobne, wyprzedzają w czasie samą uroczystość pogrzebową, a przecież stanowią „koszty pogrzebu” z art. 446 § 1 k.c. Koszty pogrzebu w rozumieniu art. 446 § 1 k.c. są więc kosztami związanymi pośrednio lub bezpośrednio z samym faktem grzebania zmarłego, który w następstwie doznanych obrażeń ciała lub rozstroju zdrowia poniósł śmierć.

W świetle przytoczonej wyżej wykładni „kosztów pogrzebu” z art. 446 § 1 k.c. koszty nagrobka są też „kosztami pogrzebu”. Nie są one wprawdzie związane bezpośrednio z samą ceremonią grzebania zmarłego, jednakże wynikają pośrednio z tego faktu. Nagrobek jest bowiem —

¹⁵ Zaznaczyć należy, że identyczne stanowisko zajmuje J. Gwiazdomorski w pracy: *Prawo spadkowe w zarysie* (PWN, Warszawa 1967, str. 60, przypis 57), w której z aprobatą autora spotkało się orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 10 grudnia 1962 r., cytowane wyżej w przypisie 8.

¹⁶ A. Szpunar: *Odszkodowanie w razie śmierci osoby bliskiej*, str. 179—181. Zdaniem tego autora wykładnia celowościowa art. 446 § 1 k.c. silnie przemawia za uwzględnieniem kosztów wzniesienia nagrobka na podstawie tego przepisu.

¹⁷ J. Rezler: *op. cit.*, str. 64.

¹⁸ Z. Radwański: *op. cit.* (przypis 13).

¹⁹ Kodeks cywilny — Komentarz, praca zbiorowa, t. 2, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1972, str. 1110.

²⁰ S. Garlicki: *op. cit.*, str. 386 (nr 419).

jak to słusznie określił Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 10.XII 1962 r.²¹ — materialnym śladem symbolizującym pamięć o zmarłym. Dodać należy, że zwyczaj stawiania nagrobków w naszym społeczeństwie ma wielowiekową tradycję i obecnie — przynajmniej w niektórych miejscowościach czy regionach kraju — jest powszechny. Stawianie nagrobków jest zatem zwyczajowo i społecznie uzasadnione. Skoro zaś sprawca śmierci poszkodowanego musi wyrównać z woli ustawodawcy wszelkie straty materialne związane z faktem przedwczesnej nagłej śmierci poszkodowanego, a w tym także m.in. koszty związane z jego pogrzebem, to nic nie stoi na przeszkodzie, aby tymi kosztami objąć również wydatki na wybudowanie nagrobka dla zmarłego. Byłoby niezrozumiałe, dlaczego właśnie te koszty miałby ponosić najbliżsi zmarłego, a nie sprawca śmierci poszkodowanego.

Jest rzeczą zmienną, że orzecznictwo, wahając się w pewnym zakresie co do podstaw prawnych roszczeń o zwrot kosztów nagrobka nie negowało jednak samej konieczności zwrotu tych kosztów i obarczało tym obowiązkiem sprawcę śmierci poszkodowanego. Za prawidłowe jednak uznać należy te orzeczenia, które odszkodowanie kosztów nagrobka uzależniały od istniejącego zwyczaju miejscowego. Wprawdzie art. 446 § 1 k.c. nie określa ani pojęcia, ani rozmiaru kosztów pogrzebu, jednakże przytoczona wyżej interpretacja znajduje swoje uzasadnienie w brzmieniu innych analogicznych przepisów kodeksu cywilnego, a w szczególności art. 908 § 1 i 922 § 3 k.c. W obu tych przepisach dla określenia usprawiedliwionych wydatków na urządzenie pogrzebu ustawodawca użył podobnych w treści i znaczeniu określeń.

Według więc art. 922 § 3 k.c. do długów spadku należą między innymi koszty pogrzebu spadkodawcy w takim zakresie, w jakim pogrzeb ten odpowiada zwyczajom przyjętym w danym środowisku. Natomiast w art. 908 § 1 k.c. wśród świadczeń na rzecz dożywotnika znajdują się również koszty pogrzebu dożywotnika, odpowiadające zwyczajom miejscowym. Z zestawienia tych przepisów można zatem zasadnie wnosić, że również w razie śmierci poszkodowanego, o jakiej mowa w art. 446 § 1 k.c., koszty pogrzebu obciążające zobowiązanego do naprawienia szkody nie powinny przekraczać ram wynikających ze zwyczaju przyjętego pod tym względem w danym środowisku²². Od istniejącego pod tym względem zwyczaju zależeć zatem będzie, czy roszczenie o zwrot kosztów nagrobka zostanie przez sąd uwzględnione.

Należy podkreślić, że przyjęta wyżej interpretacja „kosztów pogrzebu” z art. 446 § 1 k.c. i ich rozmiaru znajduje potwierdzenie w doktrynie prawa. Między innymi J. Rezler²³, omawiając to zagadnienie, stwierdził, że przy ocenie roszczeń odszkodowawczych o zwrot kosztów pogrzebu na-

²¹ Powyższe orzeczenie powołuję w przypisie 8.

²² J. Pietrzykowski, komentując art. 922 § 3 k.c., wyraził pogląd, że o zaliczeniu do kosztów pogrzebu wydatków na nagrobek — w rozumieniu powołanego przepisu — powinny decydować powszechnie przyjęte i stosowane w danym środowisku zwyczaje. Autor dowodzi też, że chodzi tu o koszty przeciętnie wydatkowane na ten cel (por. cyt. wyżej Kodeks cywilny — Komentarz, t. 3, str. 1829).

²³ J. Rezler: op. cit., str. 63–64. Podobnie również A. Szpunar: Odszkodowanie w razie śmierci osoby bliskiej, str. 180 (godna podkreślenia jest tu uwaga tego autora, że w ramach art. 446 § 1 k.c. nie mieszczą się — poza zwrotem kosztów skromnego nagrobka — dalej idące wydatki, jak np. na utrzymanie nagrobka).

leży — jeśli chodzi o wysokość tych kosztów — uwzględnić zwyczaję środowiska, w jakim przebywał zmarły za swego życia, przy czym autor, uzasadniając swoje stanowisko, również wskazał na treść art. 908 § 1 i 922 § 3 k.c. Podzielić też należy, jako słuszny, pogląd J. Rezlera, że sądowa ocena zasadności roszczeń o zwrot kosztów pogrzebu powinna się przeciwstawiać wszelkim przejawom nieuzasadnionego zbytku. Powyższe zastrzeżenia, jak można sądzić, autor odnosi również do kosztów wystawienia nagrobka.²⁴

Zgodnie z zasadą pełnego odszkodowania wyrażoną w art. 361 § 2 k.c. świadczenie odszkodowawcze powinno być równoważne wyrządzonej szkodzie.²⁵ W tym kontekście rzecz ujmując, należy stwierdzić, że roszczenie o zwrot kosztów nagrobka powinno być również przez sąd uwzględnione w takim rozmiarze, w jakim koszty te efektywnie zostały poniesione. Nie można jednak wyłączyć ewentualności, że bliscy zmarłego, korzystając z faktu, iż koszty wzniesienia nagrobka ma ponieść osoba odpowiedzialna za śmierć poszkodowanego, spowodują wystawienie zbyt okazałego i drogiego nagrobka. Z tych względów na pełną aprobatę zasługuje pogląd, że skutecznie można dochodzić zwrotu jedynie kosztów przeciętnie, zwyczajowo wydatkowanych na ten cel. Analiza orzecznictwa wykazuje, że w praktyce takie właśnie kwoty są na ogół zasądzone z tytułu kosztów poniesionych na wystawienie nagrobka, co uznać należy za kierunek prawidłowy.

Reasumując powyższe wywody, wypada stwierdzić, że roszczenie o zwrot kosztów poniesionych na wystawienie nagrobka znajduje swoje uzasadnienie w przepisie art. 446 § 1 k.c., albowiem koszty te stanowią „koszty pogrzebu” w rozumieniu tego przepisu. Nie byłoby natomiast uzasadnione dochodzenie powyższych roszczeń na podstawie innych przepisów kodeksu cywilnego, a w szczególności na podstawie art. 361 § 2 k.c. Jak to bowiem niejednokrotnie już podniesiono w literaturze przedmiotu, art. 446 k.c. określa rodzaj i charakter roszczeń związanych ze śmiercią poszkodowanego, wobec czego tylko ten przepis może stanowić podstawę prawną zwrotu strat poniesionych w związku ze śmiercią poszkodowanego.²⁶ Artykuł 361 § 2 k.c. statuuje natomiast ogólne zasady odszkodowania, których konkretyzacją co do kosztów pogrzebu jest właśnie przepis art. 446 § 1 k.c.²⁷

Podstawą prawną roszczeń o zwrot kosztów nagrobka nie może być też art. 446 § 3 k.c. Jeśli bowiem nie było sprzeczne — jak to motywował Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 8.IV.1957 r.²⁸ — z przepisem art. 166 k.z. zużycie części czy całości zasądzanego na tej podstawie zadośćuczynienia na wystawienie nagrobka, to jednak było wątpliwe, czy postawie-

²⁴ J. Rezler: op. cit., str. 63—64 (zwłaszcza przypis 27).

²⁵ J. Rezler: op. cit., str. 39 i nast.

²⁶ Należy nadmienić, że art. 446 k.c. nie jest jedynym w prawie polskim ustawowym unormowaniem tego zagadnienia. W szczególności w razie śmierci poszkodowanego w następstwie wypadku przy pracy osobie, która pokryła koszty pogrzebu pracownika, przysługuje zwrot poniesionych z tego tytułu kosztów w postaci tzw. zasiłku pogrzebowego. Por. na ten temat Z. Kopankiewicz: Prawa emerytów, rencistów i odszkodowania za wypadki, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1970, str. 85 i nast.

²⁷ A. Szpunar: Czyny niedozwolone w kodeksie cywilnym, „Studia Cywilistyczne”, tom XV, Kraków 1970, str. 39.

²⁸ Por. przypis 7.

nie takiego nagrobka może łagodzić stratę wynikłą ze śmierci osoby bliskiej i związanej z tym krzywdę życiową. Tym bardziej zaś przepis art. 166 k.z. nie uzasadniał roszczeń o zwrot kosztów poniesionych na wybudowanie nagrobka. Na tle zaś obecnego stanu prawnego unormowanego w art. 446 § 3 k.c. żądanie zwrotu kosztów nagrobka na podstawie tego przepisu byłoby tym bardziej bezzasadne, i to nie tylko dlatego, że przepis ten stanowi istotne *novum* w porównaniu z treścią art. 166 k.z., ale również dlatego, że § 3 art. 446 k.c. służy innym celom. Jak bowiem wynika z ustalonej już pod tym względem linii orzecznictwa²⁹, a także poglądów wyrażonych w doktrynie,³⁰ celem powołanego przepisu jest wyrównanie szkód majątkowych trudno wymiernych, a polegających na znacznym pogorszeniu sytuacji życiowej najbliższych członków rodziny. Natomiast roszczenie o zwrot kosztów nagrobka zmierza do wyrównania strat wymiernych i nie jest związane ze znacznym pogorszeniem się sytuacji życiowej najbliższych członków rodziny.

Skoro zatem roszczenie o zwrot kosztów poniesionych na postawienie nagrobka nie może się opierać na ogólnej normie art. 361 § 2 k.c. ani też na przepisie art. 446 § 3 k.c., to jest rzeczą logiczną, że jedyną podstawą prawną tych roszczeń jest art. 446 § 1 k.c.

²⁹ Por. w szczególności uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 26.X.1970 r. III PZP 22/70, OSNCP 7-8/1971, poz. 100.

³⁰ Por. w szczególności publikacje A. Szpunara na temat § 3 art. 446 k.c., a w szczególności: Roszczenia (...), jw. str. 249-250; Odszkodowanie dla najbliższych członków rodziny zmarłego, PiP 11/1968, str. 730 i nast.; Przejście roszczenia z art. 446 § 3 k.c. na spadkobierców uprawnionego, NP 1/1972, str. 10-20; Głosa do orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 10.XII.1969 r., PiP 12/1970, str. 1032 i nast.